

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI AXBOROT
TEXNOLOGIYALARI VA KOMMUNIKATSIYALARINI
RIVOJLANTIRISH VAZIRLIGI**

**TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI
UNIVERSITETI URGANCH FILIALI**

KAMPYUTER INJINIRINGI FAKULTETI

912-15 GURUH TALABASI

Gulimmatova Madinaning

BIZNES BOSHQARUV ASOSLARI FANIDAN

REFERATI

**MAVZU: Tadbirkorlik faoliyati. Tadbirkorlik kapitali
va uning harakati**

**Bajardi:
Tekshirdi:**

**GULIMMATOVA MADINA
MATKARIMOVA INTIZOR**

URGANCH 2017- YIL

Mavzu: Tadbirkorlik faoliyati. Tadbirkorlik kapitali va uning harakati.

Reja:

1. Tadbirkorlik faoliyatining mohiyati ,asosiy belgilari.
2. Tadbirkorlik faoliyatining asosiy turlari va korxonalarining tashkiliy shakllari.
3. Tadbirkorlik kapitali va uning harakat bosqichlari.
4. Tadbirkorlik kapitalining aylanishi. Asosiy va aylanma kapital.

1. **Tadbirkorlik faoliyatining mohiyati ,asosiy belgilari .**

Tadbirkorlik faoliyati – mavjud qonunlar doirasida, mulkiy ma`suliyat ostida va foyda olish maqsadida tahlika bilan amalga oshirilgan iqtisodiy faoliyatdir.

Tadbirkorlik faoliyatining vazifalari:

- ∇ Ishlab chiqarishning yagona jarayonida iqtisodiy resurslarni birlashtirish;
- ∇ Biznesni yuritish bo`yicha asosiy qarorlarni qabul qilish;
- ∇ Ishlab chiqarishning yangi texnologiyasini va biznesni tashkil qilishning yangi shakllarini joriy qilishda tashabbuskorlik ko`rsatish.
- ∇ Tahlikaga borish.

Tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish shart – sharoitlari:

- ∇ Tadbirkor faoliyati uchun ma`lum huquq va erkinliklar mavjud bo`lishi lozim;
- ∇ Tadbirkor mulkchilik huquqiga ega bo`lishi (mol –mulkni va foydani tasarruf qilishda) zarur;

Erkin iqtisodiy faoliyatni amalga oshirishni ta`minlaydigan iqtisodiy muhit va ijtimoiy –siyosiy shart – sharoitlar yetarlicha bo`lishi kerak;

Tadbirkorlik faoliyatining asosiy turlari va korxonalarining tashkiliy shakllari.

Tadbirkorlikning quyidagi asosiy turlari mavjud:

Shaxsiy tadbirkorlik shaxsiy mulkka asoslanadi, ishlab chiqarish uning o'zi yoki oila a'zolari mehnati asosida amalga oshiriladi.

Xususiy tadbirkorlik mulk va ishlab chiqarish natijalari xususiy shaxslarga tegishli bo'ladi, ishlab chiqarish jarayoni yollanma mehnatga asoslanadi.

Jamoa tadbirkligi jamoa mulkchiligiga asoslanadi va uning iqtisodiy faoliyatida, shu jumladan, boshqarishni amalga oshirishda jamoa a'zolari faol qatnashadi hamda shu orqali jamoa va shaxsiy manfaatlar uyg'unligi ta'minlanadi.

Tadbirkorlikni aralash shakli hissadorlik jamiyatlari va ma'suliyati cheklangan jamiyatlar yoki qo'shma korxonalar ko'rinishda bo'ladi.

Davlat tadbirkorligi bu davlat mulkchiligiga asoslangan korxonalarni va mulkida davlat ulushi yuqori salmoqni tashkil qiladigan korporatsiyalarni o'z ichiga oladi.

Korxonalar (firma) – iqtisodiy faoliyatni tashkil qilishning asosiy ijtimoiy- iqtisodiy shakli, milliy iqtisodiyotning birlamchi va tovarlar ishlab chiqarish (xizmat ko'rsatish) bo'yicha tadbirkorlik faoliyati subyekti.

Korxonalar shakllari:

1. Xo'jalik faoliyati turi va amalga oshiriladigan operatsiyalarning xarakteri bo'yicha:

- ∇ Sanoat, savdo, transport, sug'urta, bank, moliya – investitsion, ilmiy – tadqiqot, innovatsion va boshqa turli xizmatlar ko'rsatuvchi korxonalar.

2. Ishlab chiqarishning to'planuv darajasi bo'yicha:

- ∇ Mayda korxonalar;
- ∇ O'rta korxonalar;
- ∇ Yirik korxonalar.

∇

3. Mulkchilik shakllari bo'yicha:

- ∇ Xususiy korxonalar;
- ∇ Davlat korxonalari (ishlab chiqarish va budjet korxonalari hamda aralash kompaniyalar);
- ∇ Jamoa korxonlari (kooperativlar, mulk paychiligidagi shirkatlar va h.k.);
- ∇ Mulkchilikning aralash shakllariga asoslangan korxonalar.

4. Iqtisodiy faoliyatning natijasi bo'yicha;

- ∇ Ishlab chiqarish korxonalari;

Xizmat ko`rsatuvchi korxonalar

Aksionerlik jamiyatlari ancha katta hajmda investitsion mablag`lar va iqtisodiy resurslar taqozo qilinadigan loyihalarni amalga oshirish uchun zarur bo`lgan ishlab chiqarish vositalari, ishchi kuchi va moliyaviy resurslarni alohida o`ziga xos shaklida, ya`ni hissadorlik tartibida birlashtirish asosida tashkil qilinadigan korxonalaridir.

Aksionerlik jamiyati qo`yilgan kapital miqdoriga qarab, qimmatli qog`oz –aksiya chiqarish va uni joylashtirish hissadorlik munosabatlarning eng asosiy xususiyatlaridan biridir.

Aksiya – bu uning egasi hissadorlik jamiyati kapitaliga o`zining ma`lum hissasini qo`shganligi va uning foydasidan dividend shaklida daromad olish huquqi borligiga guvohlik beruvchi qimmatli qog`ozdir.

Aksiya o`z egasi korxonani boshqarishda qatnashish va jamiyat tugatilganda uning mulkiga sheriklik huquqini ham beradi.

3. Tadbirkorlik kapitali va uning harakat bosqichlari.

Tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo`lgan moliyaviy mablag`lar, moddiy resurslar va tovarlar birgalikda **tadbirkorlik kapitali** deyiladi.

Tadbirkorlik kapitalining harakat bosqichlari:

√ **1 –bosqich**

$$P \quad TP <$$

Bu bosqich pul (**P**) shaklidagi kapital tegishli resurslar bozorida (**TP**) ishlab chiqarish vositalari (**ICHB**) va ishchi kuchi (**IK**) sotib olishga sarflanishini bildiradi.

√ **2 – bosqich. U (ICH)T'**

Bu bosqichda iqtisodiy resurslar unumli kapital sifatida (**U**) foydalanilib, ishlab chiqarish omillariga aylanadi. Ishlab chiqarish (**ICH**) natijasida unumli tovar (**T'**) shaklini oladi.

√ **3- bosqich.T' – P'**

Bu bosqichida ishlab chiqarilgan tovarlarning sotilish natijasida, tadbirkorlik kapitali o`zinning dastlabki pul shakliga qaytadi. Lekin u, dastlabki sarflangan (avanslangan) puldan qo`shilgan qiymat miqdoriga ko`p bo`ladi, ya`ni **P' = P + n**

Tadbirkorlik kapitali harakatining 1 va 3 bosqichlari muomalada (bozorda), 2 – bosqichi esa ishlab chiqarish jarayonida ro`y beradi.

Tadbirkorlik o`z harakatida uch bosqichni izchil bosib o`tib, muntazam bir shakldan boshqa shaklga aylanib, ya`na dastlabki shakliga qaytib kelishi uning doiraviy aylanishi deyiladi.

Tadbirkorlik kapitali doiraviy aylanishini yaxlit holda quyidagicha tasvirlash mumkin.

Tadbirkorlik kapitali harakatining 1 va 3 bosqichlari muomalada (bozorda), 2 –bosqichi esa ishlab chiqarish jarayonida ro`y beradi.

Tadbirkorlik o`z harakatida uch bosqichni izchil bosib o`tib, muntazam bir shakldan boshqa shaklga aylanib, ya`na dastlabki shakliga qaytib kelishi uning doiraviy aylanishi deyiladi.

Tadbirkorlik kapitali doiraviy aylanishini yaxlit holda quyidagicha tasvirlash mumkin.

$$P \quad TP < \quad \dots U (ICH) \dots T' - P'$$

Doiraviy aylanish jarayonida tadbirkorlik kapitalining har bir shakli alohida vazifalarni bajaradi:

- ∇ Kapital pul shaklining harakati iqtisodiy faoliyat uchun zarur shart – sharoitlar yaratishga yo`naltiriladi.
- ∇ Kapital unumli shaklining harakati tovarlar ishlab chiqarish va bu jarayonda qiymatning o`shishiga erishishni ta`minlashga qaratiladi.
- ∇ Kapital tovar shaklining harakati orqali tovar qiymatining baho shaklida ro`yobga chiqishi va o`sgan qiymatning pulga aylanishi hamda tadbirkorning foyda olish maqsadi ta`minlanadi.

Pul shaklining doiraviy aylanishi

$$P \dots P' \text{ yoki } P \quad TP < \quad \dots U (ICH) \dots T' - P'$$

Unumli kapitalning doiraviy aylanishi

$$U (ICH) \dots U (ICH) \text{ yoki } U (ICH) \dots T' - P' \quad Tp < \quad \dots U (ICH)$$

Tovar shaklining doiraviy aylanishi

$$T \dots T' \text{ yoki } T - P < \quad \dots U (ICH) \dots T'$$

. Tadbirkorlik kapitalining aylanishi. Asosiy va aylanma kapital.

Doiraviy aylanishlarning uzluksiz takrorlanib, qaytadan yangilanib turishi tadbirkorlik kapitalining aylanishini tashkil qiladi.

Aylanish xususiyatiga ko`ra unumli iste`moldagi kapital **asosiy va aylanma kapitalga bo`linadi.**

- ∇ **Asosiy kapital** ishlab chiqarish jarayonida bir nechta doiraviy aylanishlar davomida qatnashadi, qiymatini yaratilayotgan mahsulotga bo`lib – bo`lib o`tkazadi va ashyoviy buyum shaklini o`zgartirmaydi.
- ∇ **Aylanma kapital** bir doiraviy aylanish davomida to`liq iste`mol qilinadi, qiymatini ishlab chiqarish natijalariga to`liq o`tkazadi va ashyoviy buyum shaklini ham yo`qotadi.

Asosiy va aylanma kapitalni farqlantiruvchi belgilari.

1. Ishlab chiqarish jarayonida harakat qilish xususiyatlari.

2. Qiymatini ishlab chiqarish natijalariga o`tkazish xususiyatlari.
3. Kapital qiymatining aylanish usuli.
Qayta tiklanish usuli.

Tadbirkorlik kapitalining aylanish vaqti (**Av**) ishlab chiqarish vaqti (**Vich**) va muomala vaqti (**Vm**) yig`indisidan iborat:

$$A_v = V_{ich} + V_m$$

Tadbirkorlik kapitalining tovarlar tayor bo`lgan davrgacha joylashgan vaqti **ishlab chiqarish vaqtini**, ishlab chiqarish vositalari sotib olish va tayor tovarlarni sotish uchun ketgan vaqt **muomala vaqtini** tashkil etadi.

Muomala vaqtining davomiyligini belgilab beruvchi omillar:

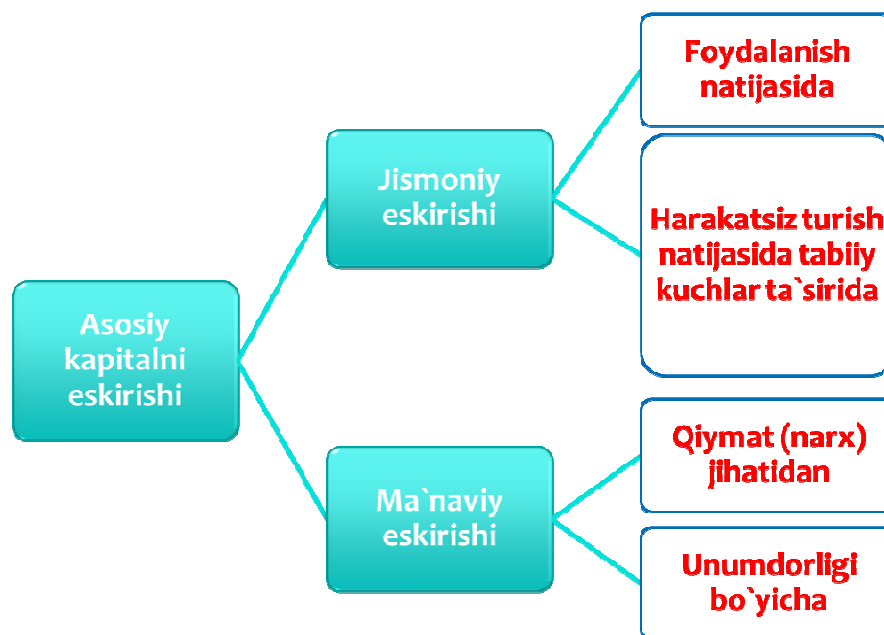
- ∇ Transport, aloqa va kommunikatsiya tizimining rivojlanish holati;
- ∇ Tovarlar va resurslar bozorining rivojlanish darajasi;
- ∇ Bozor infratuzilmasining holati;
- ∇ Xo`jalik aloqalarining mavjud tizimi.

Ishlab chiqarish davomiyligini belgilab beruvchi omillar:

- ∇ Ishlab chiqariladigan mahsulot turi va iste`mol qilinish xususiyatlari;
- ∇ Ishlab chiqarish texnologiyasi va uning texnikaviy qurollanish darajasi;
- ∇ Qo`llaniladigan mehnatning miqdori va uning unumdorligi;
- ∇ Ishlab chiqarishning tabiiy va iqlim sharoitlari.

Asosiy kapitalni takror ishlab chiqarish jarayonlari:

- ∇ Asosiy kapitalni moliyaviy ta`minlash uchun investitsion resurslarni vujudga keltirish;
- ∇ Asosiy kapitalni samarali taqsimlash va ulardan iqtisodiy faoliyatda foydalanish.
- ∇ Asosiy kapital eskirishi va amortizatsiya jarayonini hisobga olish;
- ∇ Asosiy kapitalni jismoniy shaklda qayta tiklash (kapital ta`mirlash yoki yangilash).

Amortizatsiya – asosiy kapital eskirib borishiga qarab, uning qiymatining ishlab chiqarilayotgan mahsulot (xizmat) ga o`tkazilishi va asosiy kapitalni qayta tiklash maqsadida jang`arilib borish jarayonini anglatadi.

Amortizatsiya ajratmalari mablag`laridan ikki maqsadda foydalaniladi:

- ∇ Asosiy kapitalni to`liq qoplash, ya`ni qayta tiklash maqsadida;
- ∇ Asosiy kapitalni qisman tiklash ya`ni kapital ta`mirlash maqsadida.

Amortizatsiya normasi (An) – amortizatsiya ajratmalari yillik summasining (**Aaj**) asosiy kapital qiymatiga (**Kas**) nisbatining foizdagi ifodasidir.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Zaynutdinov Sh.N. Bozor sharoitida sifat menejmenti masalalari. Ilmiy maqolalar to`plami. – T.: TDIU, 2006.
2. Qosimova D.S. Neft-gaz kompaniyalarini samarali menejment asoslari. Monografiya. – T.: "Fan", 2006. – 146 b.
3. To`laganova D.S. Teoreticheskie podxodo` k rasionalnomu ispolzovaniyu resursnogo potentsiala v kompanii G`G` "Iqtisodiyot va talim" jurnali, 2005, 1–son.
4. Qosimova D.S. Tezroofing. Marketing strategiyasini qo`llash. O`zbekistondagi biznes talim tizimiga «Keys Stadi» uslubini tadbiq etish. Keyslar to`plami. – T.: Akademia, 2006. – 517-532-b.
5. Sharifxo`jaev M., Abdullaev Yo. Menejment. Darslik – T.: O`qituvchi, 2002. – 256 b.